

«Bil je pač pisar...» je dejal zdravnik, ki je bil cinik in je mislil na Lenčko, ki je bila tudi pri pogrebu in se je smehljala mlademu — sodniku.

Še vedno je lepa in mlada. Prelepa zase in za ljudi. Za življenje.

... Kako dolgo še?

KNJIŽEVNA POROČILA

Koštiál I.: Slovniški in slovarski brus knjižne slovenščine. Na Prevaljah. Družba sv. Mohorja. 1927. 80 str.

Kdor bi se ob tem majhnem «brusu» razveselil, češ, kako malo je treba brušenja naši današnji knjižni slovenščini, če ji je tak drobčkan «brus» dovolj, bi se zmotil. Tega se pač pisatelj sam zaveda; v uvodu pravi sicer, da je upošteval vso slovensko pripovedno prozo od leta 1880. do 1925. in politične dnevnikarje od prevrata do danes, vsa uredba njegovega «brusa» pa dokazuje, da ni zamišljen sam zase, ampak kot nekako dopolnilo Breznikovega «Slovenskemu pravopisu» (1920), ki je zopet s svoje strani dopolnek slovnici istega pisatelja, na katero se s točno navedbo njenih paragrafov sklicuje. Tako bi poročilo o Koštiálovem «Brusu» moralo v enaki meri upoštevati tudi Breznikov «Pravopis» in «Slovnico»; vzrok za to, da tega ne bo storilo, je treba iskati v pomanjkanju prostora, ne pa mogoče v kaki bojazni, da tako slovničarsko «pikolovstvo» ne sodi v «mesečnik za književnost in prosveto». Uspeh, ki ga je «Brus» dosegel na knjižnem trgu, je dovolj glasna priča, da je med nami mnogo ljudi z živo zavestjo, da je jezik fin inštrument in ne samo grobo sredstvo za komunikacijo. Tem ljudem pa bo pač dovolj samo par principielnih primerov, v katerih se bo videlo, kaj bi temu «brusu» še trebalo, da bi zajel vsa ta vprašanja globlje, ko je bilo v tem prvem poskusu mogoče.

V primeri z Breznikom kaže Koštiál že na prvi pogled očividni tehničen napredek: Breznik je v prvem delu svojega pravopisa ponovil pravopisna pravila svoje slovnice, ki jim v drugem delu sledijo alfabetično urejeni primeri za pravo pisavo, Koštiálov «brus» ima enoten alfabet, kar je vsekakor bolj praktično. Saj gre vendar za to, da se človek hitro pouči, ali je n. pr. prav pisati «krogla» ali «kroglja», ali je prav n. pr., če napišem «o dogodkih se ni izvedelo ničesar». Prvo težavo bo sicer brus takoj rešil, ob drugi pa pusti človeka v zadregi, namreč onega človeka, ki ne vé, da je Koštiál obravnaval ta primer na str. 56, kjer stoji geslo «rodilnik: osebkova beseda v rodilniku»! Vsi težavnejši primeri — težavnejši za lajika, ki ni slovničar! — so izgubljeni v tem brusu, v katerem je Koštiál razbil prvi del Breznikovega pravopisa po gramatičnih kategorijah, ki jih je razvrstil med ostali alfabet po tako določenih značnicah, da jih lahko samo dobro šolan slovničar najde. Kdo bo iskal in našel strašno «sodavodo» med «zloženkami» na str. 78, komu koristijo «povratni glagoli v povratnem načinu» na str. 46? Kdo vé, da je treba pouk, kaj je prav, «s prstmi» ali «s prsti», iskati na str. 38. med «orodniki množinskih moških o-jevskih osnov na -mi»? In kaj pomaga človeku brez umevanja slovničarske terminologije, če bere s. v. «ozdraviti v neprehodnem pomenu* ozdraveti». Uredba brusa mu sicer pove, da je beseda pred zvezdico napačna,

toda, kaj mu pomaga vse to, če ne ve, kaj pomeni «prehoden» ali «neprehoden»? Tukaj se prav živo čuti pomanjkanje ilustrativnih primerov. Vidi se obenem tudi na vseh teh primerih, da je ta brus vse preveč strokoven in premalo poljuden, res praktičen. Če naj bo «slovníški in slovarski», ne sme prevzemati iz pravopisa «kroglje», pač pa povedati, kaj je prav, «s prstmi» ali «s prsti», povedati na način, ob katerem človek ne bo izgubljal časa. Zamisel, da je treba vse težkoče subsumirati pod en alfabet, je bila sama po sebi popolnoma pravilna, samo da je tukaj nerodno izvedena. Enako nerodna je druga novost, ki jo je Koštiál uvedel v primeri z Breznikovim pravopisom: on stavi na prvo mesto v alfabet napačno obliko, ki jo z zvezdico loči od pravilne. Ta praksa se upira že preprostemu pričakovanju, da bo človek v takem brusu našel one besede v alfabetičnem redu, ki se smejo ali morajo pisati, ima pa tudi sicer nerodne posledice. Vzemimo samo en primer! Kolikokrat se v naši «pišoči masi» zamenjavata «vsaj» in «saj». Vsak se lahko krivo rabi; Koštiál opozarja sicer na krivo rabo pri «saj», ne postavi pa v alfabet tudi «vsaj»! To je tipična napaka sestavljačev takih priročnikov, ki — vsled lastnega znanja! — ne morejo misliti, da je treba za nepoučene tak priročnik prirediti kolikor mogoče jasno in praktično. Povrh pa manjkajo mnoge napake, ki so ravno najbolj razširjene, n. pr.: vun, teški (možki je naveden!), spodtakniti se, glasovir (je skrit s. v. igrati!), štiri, tri (ki se tolikokrat napačno rabijo za nom.), surov (K. piše na str. 50 «sirov», tudi Breznik ima v svojem pravopisu obliko «sirov», toda tako postavljeno v alfabet, da bi človek lahko mislil, da je njegov «sirov» samo tiskovna napaka za «surov»!). Pri «gotov» manjka «kak», enako manjka «zmisel», ki bi ga bil z mirno vestjo lahko proskribiral, saj ni nič drugega ko nesmiseln prežitek iz one dobe, ko smo še pisali o «slovenski zlogi». S. v. «stas» manjka «život», «ako», napačno rabljen v zavisnih prašanjih, je sicer naveden, manjka pa neprimerno bolj razširjeni «če», manjkajo napačne, po latinščini (!) prikrojene konstrukcije pri «bati se», manjka «obleči», ki ga ljubljansščina in pod njenim vplivom stoječi govori tolikokrat napačno rabijo na mestu «obuti», in če se že s. v. «rabiti» govori o njega nepravilni rabi, zakaj ni sprejet tudi «potrebovati»? Sploh se opaža na tem brusu, da ima mnogo zelo redkih besed, prava *άπαξ λεγόμενα*, včasih se zdi celo, da preganja tiskovne napake!

Drugo slabo plat tega brusa sta zakrivila tradicija naše šolske gramatike in dejstvo, da znanstvena slovnica našega jezika še ni sistematično izgrajena. Odtod izhaja nekak pretiran purizem, ki ima navsezadnje svoj vir v presenetljivem dejstvu, da operira naša šolska slovnica še vedno z onim besednim zakladom knjižne slovenščine, ki se je uveljavljal za časa Metelka in Janežiča. Kdor bi današnjo slovenščino sodil n. pr. po 3. izdaji Breznikove slovnice, bi se moral začuditi, kako reven je ta jezik. Odtod izvira pretirani purizem (v drugi obliki je bil pravilen za časa Metelka in Janežiča!) in strah pred posameznimi analogičnimi tvorbami, katerih paralele se sicer mirno tolerirajo! «Kregati» je ravno tako slovensko kakor «žugati» (ki ga Koštiál ne preganja!), «poučiti» je ravno tako dobro kakor «podučiti», «žganjica» je ženski korelat «žganju» (torej ravno tako dobra ko «žganica»!), «brinjevka» se je naslonila na «brinje» in pozabila svojo «brino», «božica» in «bog» sta si v istem sorodstvu kakor «mesarica» in «mesar», tako da človek res ne veruje, da je samo «boginja» pravilna. «Odvaditi se čemu» je po analogiji «privaditi se čemu» (prvo pa je po Koštiálu krivo, drugo pravilno!); «oskubljen» ni iz «oskubem, oskubsti», kakor misli Koštiál, ampak iz «oskubim, oskubiti» (sploh imajo naši glagoli v resnici neprijetno tendenco, da hočejo vsi avansirati v

višje razrede, pri čemer jih naš «stilus curialis» posebno vneto podpira); «zgnit» (str. 69) je nastal iz jezikovnega čuta, ki v «zgnil» ne čuti več pasiva, po zmyslu pa zahteva plastičen adjektiv; «odporen» ima v zvezi z «odpot, odpornost» svojevrsten pomen, ki se ne da nadomestiti z «zoprn, ostuden»! Slovničar, ki nadomešča napačne besede s pravilnimi, lahko prezre, da se večkrat kaka napaka lahko popravi s tem, da se napačna beseda kratkoma izpusti; taka je z «istim», ki je v večini primerov samo neroden balast iz naše kanclijščine, «znan fanatik» je tudi neprimerno boljši ko «znan za fanatika», kar je Koštiálu boljše ko «znan kot fanatik». Poleg «natvesti» bi bil pač lahko navedel tudi običajnejše in umljivejše «obesiti»; ker imamo poleg «kopice» tudi «kup» in «kupček» je «kupičiti» nastalo iz «kup(i)čkati», torej ni nič slabše od «kopičiti». Na mestu «nobeden» lahko mirno in popolnoma pravilno, če se naj da stavku poudarek, stoji «nikak»: «jaz nisem nikak goljuf» je vsekakor bolj pregnantno, ko brezbarvno, medlo «jaz nisem goljuf», s katerim skuša Koštiál nadomestiti poudarjeno frazo «jaz nisem nobeden goljuf». Ker moramo pisati «kvišku» in ne «kviško» — kar je popolnoma pravilna zahteva — mislijo naši slovničarji in ž njimi Koštiál, da smemo pisati samo «namestu», pozablajo pa pri tem, da ima predlog «na» drugačno funkcijo ko «k», in ker jim slepi oči nemški, skupajpisani «anstatt», ne vedo, kedaj bi bilo pravilno pisati «na mestu», ali kaj postaviti «na mesto» česa.

Še dvoje primerov iz poglavja naše, danes bolj ko pred petdesetimi, šestdesetimi leti zanemarjene sintakse! Kar prepoveduje Koštiál na str. 73 pod zaglavjem «vprašalni zaimki in prislovi», je postavljeno pod nepravilen naslov. Tukaj namreč nimamo opravka s prašalnimi zaimki in prislovi, ampak s celimi prašalnimi stavki. Primer: «človek ali kaj je že bilo se je moral prikrasti» je popolnoma pravilen; «kaj je že bilo» je drugi subjekt! Treba samo primerjati n. pr. rabo našega «zakaj» v pomenu «ker» (kakor it. per che)! Radoveden sem, kam bi Koštiál v tem svojem, popravljenem stavku postavil vejico, če bi bil stavek v celoti izpisal. — «Objektivni genitiv», ki bi zahteval cel, obširen odstavek zase, je skrit na str. 51 pod značnico «pridevniki svojilni za latinski in nemški objektivni genitiv», kar očitvidno kaže, da Koštiál objektivnega genitiva v slovenščini ne priznava. Govoriti pa bi bil moral o njem vsepovsodi tam, kjer n. pr. govori o nepravilni rabi adjektivov (n. pr. «premoženjska oddaja») ali o nepravilnih konštrukcijah s prepozicijami (naj n. pr. samo četrt leta zasleduje, kaj vse veže pri nas predlog «o», ki se je tako strašno razplevelil po našem knjižnem jeziku, pa bo dobil mnogo novega gradiva za bodoči brus in pač tudi zavest, da ima slovenščina nekaj enakega objektivnemu genitivu).

Koštiálov brus ima svojo dobro plat v tem, da je nastal iz prakse, samo da praktične potrebe ljudi, ki bi se iz njega radi poučili, premalo upošteva. Pouka je v tej drobni knjižici dovolj; za prihodnjo izdajo pa bo pisec moral okvir razširiti in sestavo še bolj poenostaviti. Nobena škoda ne bo, če bo knjižica še enkrat tako debela; glavna korist pri taki knjigi je vedno v tem, da se v nji hitro in zanesljivo najde, kar kdo išče. J. A. G.

Hermann Wendel: Aus der Welt der Südslawen. Politisches, Historisches, Sozialistisches, nebst zwei Südslawienfahrten und Nachdichtungen südslawischer Lyrik. — J. H. W. Dietz Nachfolger, Berlin 1926. — Frankendruck G. m. b. H. Nürnberg.

Spoštovanje vzbujajoči vrsti Wendlovih «jugoslavica» se je pridružilo novo delo. Tudi tej knjigi, ki je več ali manj homogena zbirka priložnostnih razprav in člankov, obelodanjenih po raznih nemških listih, je po avtorjevih